

Geloof en scheidingsbemiddeling

De scheidingsbemiddelaar krijgt in de praktijk te maken met partners met verschillende achtergronden, zoals opleidingsniveau, leeftijd, woonomgeving (stad of platteland) en religie. Mensen handelen vaak onbewust vanuit hun achtergrond, waarden en normen komen veelal voort uit opvoeding en omgeving waarin zij opgegroeid zijn. Jacobine Haksteen laat zien hoe mensen geleid kunnen worden door hun religieuze achtergrond en hoe de scheidingsbemiddelaar dit zou kunnen signaleren en hoe hij daarmee om zou kunnen gaan.

Door Jacobine Haksteen

W aarden en normen geënt op religieuze achtergrond zijn vooral aanwezig bij mensen die nog belijdend religieus zijn en in mindere mate voor mensen die een religieuze opvoeding gehad hebben en hier nog wel eens onbewust naar handelen. Het geloof bepaalt hun visie op huwelijk en opvoeding van kinderen, door de beschouwing van de man-vrouwrolverdeling en de ouder-kindverhouding. Partners die worden geleid door religieuze principes zijn voor een bemiddelaar die hiermee niet bekend is soms moeilijk te begrijpen.

De scheidingsbemiddelaar zal in een bemiddeling met gelovige partners voorbereid moeten zijn op specifieke geloofgerelateerde problemen, die, naast alle gebruikelijke valkuilen in een scheidingsbemiddeling, een grote rol kunnen spelen.

Ik beperk mij in dit artikel tot de christelijke religie met als doelgroep de leden van de reformatorische kerken. Dit betreft leden van een aantal protestantse kerken met een strikte dogmatische leer.¹

Huwelijksverbond en echtscheiding

Voor veel kerkgenootschappen is het huwelijk de verbintenis waarbinnen man en vrouw een gezin stichten. Andere samenlevingsvormen, zoals ongehuwd samenwonen en huwelijken van partners van gelijk geslacht, worden niet erkend. In de Bijbel wordt op verschillende plaatsen over het huwelijk gesproken. Het huwelijk is vanuit Bijbels standpunt meer dan een contract, het is namelijk een verbond. Dit huwelijkse verbond is een afspiegeling van Gods trouw aan zijn volk (Efeziërs 5:23).² Om die reden worden echtscheidingen door een aantal kerkgenootschappen verboden. Dit verbod kan uiteraard niet geëffectueerd worden, omdat de echtscheiding een seculiere aangelegenheid is. De kerk veroordeelt de echtscheiding, want

het huwelijk is onontbindbaar tenzij een derde het huwelijk binnendringt.³

De kerk tolereert echtscheiding in uitzonderlijke gevallen zoals ernstige verslaving, mishandeling en de overspelige verhouding. Maar ook om redenen van godsdienstige aard (religionis causa). Hiervan is sprake als de ongelovige weigert het huwelijk met een christen voort te zetten. Bij kwaadwillige verlaten mag de verlatene, die bij de kerk blijft, niet zelf echtscheiding aanvragen. Als alles gedaan is om echtscheiding te voorkomen mag de verlatene wel berusten in het echtscheidingsverzoek van de andere partner.⁴

Inmiddels komen binnen deze kerkgenootschappen ook echtscheidingen voor. In diverse kerkbladen en brochures van kerken verschijnen artikelen over echtscheiding. De kerk zoekt naar passende antwoorden.

De situatie in de Rooms-Katholieke Kerk is enigszins anders. Daar kent men officieel ook geen echtscheiding, maar men heeft er een eigen oplossing voor.⁵

Kerk en gezin

Reformatorische jongeren trouwen meestal met iemand uit eigen (kerkelijke) kring. De opvoeding van pubers, in combinatie met de strenge leer, levert regelmatig problemen op. Het onderscheid tussen zoons en dochters en de daarbij behorende visie op de man-vrouwrolverdeling is in deze gezinnen duidelijk zichtbaar. Zoons worden, met het oog op kostwinnerschap, gestimuleerd om een goede opleiding te volgen. Dochters ronden de schoolopleiding af en bereiden zich voor op het huwelijk.

Wanneer zij eenmaal getrouwd zijn, moet er zo snel mogelijk een gezin worden gesticht. De vrouwen zijn dienstbaar aan het gezin; zij mogen voor het huwelijk werken en eventueel tijdens het huwelijk, maar dit mag niet ten koste gaan van taken in het gezin.

De mannen genieten meer vrijheid, vooral voor het huwelijk. Mannen hebben vanuit deze godsdienstbeleving sowieso een dominante positie (het hoofd van het gezin).

De kerk en het gezin schermen de reformatorische jongeren af van de buitenwereld. Zij gaan naar reformatorische basis- en middelbare scholen en reformatorische beroepsopleidingen. Televisie is verboden. Internet is wel toegestaan, mits verantwoord gebruikt. Het e-mailverkeer verloopt via een eigen provider genaamd Click-safe.

Ook plaatselijke afscheidingen, omdat bijvoorbeeld een predikant een eigen kerk stichtte, hebben families en gezinnen uiteengedreven

De kerkleden worden door de scholen, de predikanten, ouderlingen en andere kerkleden sterk doordrongen van schuld- en zondebesef. De kerk houdt hen voor hoe ze moeten leven. 'De mens is geboren in zonde en geneigd tot alle kwaad.' Dit besef vormt de kerkleden; zij zullen deze denkbeelden niet zo maar los kunnen en/of willen laten.

Kerkelijke oorzaken voor (echt)scheiding

Ondanks alle inspanningen van kerkgenootschappen om het te voorkomen is de echtscheiding ook bij hen binnengeslopen. De oorzaken van het mislukken van de huwelijken komen sterk overeen met de reguliere oorzaken voor scheidingen. Bekende oorzaken zijn buitenechtelijke relaties, communicatieproblemen tussen partners en moeite met de verantwoordelijkheid voor een gezin.

Het aantal scheidingen is nu nog aanzienlijk lager dan het landelijk gemiddelde, maar er is sprake van een snelle stijging. Exacte cijfers zijn hier (nog) niet van bekend.

Soms zijn geloofskwesties de oorzaak van de breuk. In het verleden zijn gezinnen en families uit elkaar gedreven door kerkscheuringen. Bekende voorbeelden hiervan zijn de afscheiding (doleantie) van de Hervormde Kerk in 1834, die resulteerde in de Synodaal Gereformeerde Kerk, en de afscheiding van deze Gereformeerde Kerk in 1944 die leidde tot het ontstaan van de Gereformeerde Vrijgemaakte Kerk. Deze kerk splitste weer op in een Gereformeerde Vrijgemaakte Binnenverband Kerk, ook bekend onder de naam artikel 31 (der Dordste Kerkorde) en de Gereformeerde Vrijgemaakte Buitenverband Kerk (momenteel de Nederlands Gereformeerde Kerk).⁶

Ook plaatselijke afscheidingen, omdat bijvoorbeeld een predikant uit de gratie is geraakt en met een groep volgelingen een eigen kerk stichtte, hebben families en gezinnen uiteengedreven.

Daarnaast kunnen geloofsvragen met betrekking tot de opvoeding van de kinderen een twistpunt tussen partners worden.

Taboe

Partners die gaan scheiden of ernstige relatieproblemen hebben vinden het om verschillende redenen vaak moeilijk hierover te praten.

Mensen kunnen het mislukken van hun relatie als een persoonlijk falen ervaren en schamen zich hiervoor. Daarnaast speelt angst voor negatieve reacties uit hun sociale omgeving, onbegrip of zelfs openlijke afkeuring een rol. Voor gelovigen speelt ook afkeuring van de scheiding vaak een rol. Dit wordt

niet altijd openlijk uitgesproken, maar wel op andere manieren duidelijk gemaakt. De predikant en ouderlingen zullen vaak de visie van de kerk hierin expliciet duidelijk maken. Familieleden en andere mensen uit de sociale context laten hun afkeur indirect blijken door 'de zondaar' openlijk te mijden en buiten te sluiten.⁷

De geborgenheid van de religieuze kring kan omslaan in een sociaal isolement. De eenzaamheid die partners binnen de groep ervaren wordt niet doorbroken door uit de kerk te treden. Breken met de kerk betekent immers breken met je totale sociale omgeving, inclusief familieleden. In beide gevallen leidt dit tot eenzaamheid van de partners. Gelovigen voelen zich niet alleen schuldig tegenover hun gezin, familie en omgeving, maar ook tegenover God. Dit laatste maakt de scheiding extra zwaar.

Ook voor de scheiding geldt dat de vrouw over het algemeen anders behandeld wordt dan de man. Vrouwen gaan vaak gebukt onder een groot schuldgevoel, omdat niet gelukt is het gezin bij elkaar te houden.

Daarnaast is de toekomst voor deze vrouwen niet rooskleurig, omdat zij zich door de strikte rolverdeling vrijwel uitsluitend met gezinstaken bezig hebben gehouden en als gevolg daarvan buiten de arbeidsmarkt staan.

Voor kinderen, die op reformatorische scholen zitten, is het moeilijk op school over de scheiding van de ouders te praten. Scheiding is er vaak een taboeonderwerp. Dit leidt tot onbegrip voor de problemen van deze kinderen. Ze kunnen hierdoor nog meer in een isolement raken.

Scheidingsbemiddeling met gelovigen

In een scheidingsbemiddeling moeten de partners openstaan voor bemiddeling en voor (hernieuwde) onderlinge communicatie. Goede communicatie vraagt openheid van de partners. Om elkaars handelen te begrijpen dienen er soms pijnlijke zaken aan de orde te worden gesteld.

(Streng) gelovigen zijn niet gewend openlijk over gevoelens te

spreken. Bespreken van problemen wordt vaak als zinloos gezien, omdat er geen oplossing is, of omdat gesprekken tot ongewenste oplossingen (in strijd met het geloof) kunnen leiden. Het devies is: 'Niet klagen maar dragen'. Veel onheil dat mensen overkomt, is onderdeel van het plan dat God met jou heeft. Openlijk verzet hiertegen is niet de bedoeling. Persoonlijke problemen worden neergelegd in het gebed tot God, maar niet besproken met de omgeving. Als gevolg hiervan zijn deze gelovigen in hun relatie gewend geweest veel zaken niet uit te spreken. Dit kan leiden tot problemen in de relatie, maar speelt ook een rol in de scheidingsbemiddeling.

Een aantal specifieke problemen bij scheidingsbemiddeling met gelovigen zijn de volgende.

Verhouding tussen partners

De verhouding tussen de partners is extern niet gelijkwaardig. Vanuit geloofsoogpunt is de man het hoofd van het gezin. Dit betekent overigens geenszins dat intern de man leidend is. In de scheidingsbemiddeling zal de man zich over het algemeen als het hoofd van het gezin profileren en zal zijn partner ook haar rol spelen.

De schuldvraag

Een ander specifiek probleem is de schuldvraag. Veel partners voelen zich schuldig tegenover elkaar en/of de kinderen over het mislukken van de relatie. Zij hebben gefaald als echtgenoot

gezinnen hebben de ouders minder tijd voor gesprekken over de opvoeding dan in kleine gezinnen. Ouders voelen zich schuldig, hebben gemengde gevoelens bij de scheiding en vinden het moeilijk om uit hun autoritaire rol te stappen. Voor de kinderen kan een dergelijk gesprek om die reden als zeer verwarrend ervaren worden.

Afspraken opvoeding kinderen

De schoolkeuze is een belangrijk thema. Reformatorische scholen zijn niet overal aanwezig. Het is voor ouders belangrijk dat de kinderen de juiste school bezoeken en naar de juiste kerk gaan.

Een ander belangrijk thema is het inenten van kinderen. In het verleden was de opvatting hierover vrij eenduidig: niet inenten. Inmiddels gaan er in reformatorische kringen meer stemmen op om kinderen toch in te laten inenten. Uit de discussie naar aanleiding van de mazelenepidemie van afgelopen zomer bleek dat de opvattingen van reformatorische ouders over dit thema inmiddels uiteen lopen.

De rol en de taken van de scheidingsbemiddelaar

Scheidingsbemiddelaars proberen de communicatie tussen partners te verbeteren. Het doel hiervan is onder andere het blootleggen van het (onderliggende) conflict en de eigen rol van de partners in dit conflict. Daarnaast moet er gewerkt worden aan de verbetering van het onderling begrip tussen partners.

Naast alle 'gebruikelijke' schuldgevoelens zijn er de schuldgevoelens tegenover God en kerk

en als ouder. Voor gelovigen speelt het schuldgevoel een bijzondere rol, want naast alle 'gebruikelijke' schuldgevoelens zijn er de schuldgevoelens tegenover God en kerk. Het verbreken van de kerkelijke trouwbelofte 'tot de dood ons scheidt' valt veel gelovigen zwaar.

De scheidingsmelding

Gelovigen zullen de scheidingsmelding, die haaks op de kerkelijke huwelijksbelofte staat, moeilijk vinden. Dit geldt met name voor de vrouwen die vanuit hun ondergeschikte positie tegen hun partner moeten uitspreken dat zij van hem willen scheiden.

Het paraplugesprek

De ouders zijn niet gewend openhartig met hun kinderen te praten. In veel van deze gezinnen geldt het autoritaire opvoedingsmodel, met de Bijbel en de kerkvoorschriften als leidraad. Daarnaast speelt de gemiddelde gezinsgrootte een rol. In grote

De scheidingsbemiddelaar stimuleert de partners door middel van interventies, vragen, enzovoorts de conflicten en bijbehorende emoties beter te hanteren. Zodra de partners zich veilig voelen zullen zij meer zinvolle informatie uitwisselen, hetgeen kan bijdragen aan de oplossing van de conflicten. Voorwaarde hiervoor is een goede werkrelatie tussen scheidingsbemiddelaar en partners. Sleutelwoorden zijn vertrouwen en professionaliteit.

Aanpak van de scheidingsbemiddeling

De gelovige partners zullen aanvankelijk vaak wantrouwig tegenover een scheidingsbemiddeling staan. Dit heeft verschillende oorzaken.

Deze groep mensen spreekt moeilijk over precare zaken als huwelijk en emotie. Spreken met een derde erbij maakt het vaak nog moeilijker. Hierbij kan wantrouwen tegen de scheidingsbemiddelaar een rol spelen, vooral als hij onbekend is met de reformatorische levenswijze. Leden van dergelijke

kerkgenootschappen krijgen buiten hun eigen kring regelmatig te maken met afwijzend gedrag. De dogma's en leerregels van deze kerken worden door veel mensen als negatief en achterhaald bestempeld. Dit maakt hen wantrouwig tegenover de buitenwereld. Anderzijds veroordelen zij ook ideeën en levensstijl van andersdenkenden.

De scheidingsbemiddelaar moet eerst vertrouwen winnen van de partners om tot een succesvolle bemiddeling te komen. Hiervoor kunnen de gebruikelijke methodes zoals empathisch luisteren en respect tonen gebruikt worden, maar dit zal niet

Let als scheidingsbemiddelaar op je woordkeuze en taalgebruik, veel uitdrukkingen worden als godslasterend ervaren

altijd afdoende zijn.

De bemiddelaar kan de partners uitleg laten geven over hun geloof, kerk en hun visie op huwelijk en gezin. Het is belangrijk partners hiervoor de ruimte te geven. De scheidingsbemiddelaar krijgt hierdoor zelf nuttige informatie.

Adviezen

Tot slot enkele adviezen voor scheidingsbemiddelingen met gelovigen.

Inventarisatie

Probeer bij de bemiddeling zo snel mogelijk te inventariseren of de partners lid zijn van een kerkgenootschap en wat dit voor hen betekent in hun dagelijks leven. Partners zullen hun geloofsovertuiging niet onmiddellijk ter sprake brengen, mede omdat zij het geloof als een volstrekt normaal onderdeel van hun leven ervaren.

Respect

Toon respect als partners 'afwijkende' ideeën hebben. Dit alles uiteraard binnen de geaccepteerde kaders van de scheidingsbemiddeling.

Eigen kennis scheidingsbemiddelaar

Eigen kennis tonen van kerkgenootschappen is riskant, omdat er veel kerkgenootschappen zijn die in naamgeving op elkaar lijken, maar volstrekt verschillend zijn. In veel kerknamen komt het woord 'gereformeerd' voor.

Man-vrouwrolverdeling

Houd rekening met de externe man-vrouwverhouding, de man is het hoofd van de het gezin, intern kan die verhouding anders liggen.

Geloofgerelateerde problemen

Besteed voldoende aandacht aan geloofgerelateerde problemen, zoals inenten van de kinderen, schoolkeuze, keuze predikant voor kerkgang en catechisatie.

Gesprekken met kinderen

Houd er rekening mee dat de kinderen niet gewend zijn openhartig te spreken en dat er veel taboewonderwerpen zijn. Zij hebben vaak geen televisie en zijn minder bekend met allerlei 'hypes' uit de jeugdcultuur.

Taalgebruik scheidingsbemiddelaar

Let als scheidingsbemiddelaar op je woordkeuze en taalgebruik, veel uitdrukkingen worden als godslasterend ervaren. Een verkeerde opmerking van de bemiddelaar kan het vertrouwen in hem compleet doen verdampen.

Wel of niet bemiddelen?

Bemiddelen voor deze groep vraagt specifieke kennis van de scheidingsbemiddelaar. Het is zeker niet zo dat de bemiddelaar alle reformatorische kerkgenootschappen hoeft te kennen. Beter is het een algemeen beeld te hebben van de levensstijl en geloofgerelateerde problemen waar je als bemiddelaar mee in aanraking kunt komen.

Omdat het geloof bij leden van reformatorische kerken nadrukkelijk tot uiting komt in vrijwel alle onderdelen van hun leven, vormt het geloof (impliciet) voor vrijwel elk onderwerp dat in de scheidingsbemiddeling aan de orde komt de basis voor het handelen van de partners.

De bemiddelaar dient zich dat terdege te realiseren.

Noten

- 1 Tot deze groep behoren onder andere de gereformeerde gemeenten, de oud-gereformeerde gemeenten, een deel van de Christelijke Gereformeerde Kerken en de hervormde hersteld verband gemeenten (Hervormde Kerken die geen onderdeel uitmaken van de PKN-gemeenten). De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) is het grootste protestantse kerkgenootschap in Nederland. Het is, na een toenaderingsproces van tientallen jaren, op 1 mei 2004 ontstaan uit een fusie van de drie Samen op weg-kerken te weten de Nederlands Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse kerk in het Koninkrijk der Nederlanden.
- 2 *Bijbel*, Amsterdam: het Nederlandsch Bijbelgenootschap 1974, p. 1353.
- 3 Ds. J. Belder, *Echtscheiding en hertrouwen*, themabrochure 2 bij De Waarheidsvriend, Gereformeerde Bond, 20 januari 2011, p. 3.
- 4 M. Golverdingen, *Huwelijksontwrichting en kerkelijke tucht*, Capita Selecta nr. 5, Bijbelse echtscheidingsgronden, Woerden: Deputaatschap diaconale en Maatschappelijke Zorg van de Gereformeerde Gemeenten 1998.
- 5 De Rooms-Katholieke Kerk beoordeelt, op verzoek van een van de ex-echtgenoten, of het ontbonden huwelijk wel als een geldig kerkelijk huwelijk moet

worden beschouwd. Het huwelijk kan in enkele gevallen nietig verklaard worden. Geldige redenen zijn onder andere verkeerde intenties van de partners, een ernstige geestelijke stoornis van een partner, bedrog of onvoldoende kennis van elkaar. De kerkelijke rechtbank kan een kerkelijk huwelijk nietig verklaren. Overigens kost deze procedure veel tijd en zal slechts in een beperkt aantal gevallen slagen.

- 6 E.G. Hoekstra en M.H. Ipenburg, *Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland*, Kampen: Kok 2000, derde druk, p. 267-268.
- 7 Marcel Haas, 'Dit is broedermoord. Een dolkstoot in de rug door mijn geloofsgenoten', *de Volkskrant* 15 november 2013.

Over de auteur

Mr Jacobine Haksteen is sinds 1998 werkzaam in het notariaat bij het kantoor Megchelsen & Haksteen in Elburg. Daarnaast is zij mediator, VMSN-scheidingsbemiddelaar en aangesloten bij Echtscheidingsnotaris.

Advies van een rabbijn

Een jongeman kwam naar mij toe na afloop van een begrafenis. 'Rabbijn,' begon hij de conversatie, 'ik ben wel joods maar doe er niets aan. De enige reden dat ik hier ben is omdat u zojuist mijn vriend hebt begraven. Maar verder wil ik niets met de joodse gemeente te maken hebben, niets met de synagoge en helemaal niets met een rabbijn...!' Gedurende ruim een half uur legde hij mij uit dat hij niet met mij wil spreken!

Als een christen zichzelf uitschrijft uit de kerk, beschouwt hij zichzelf niet meer als een christen en ook zijn omgeving ziet hem als een persoon die ooit christen was, maar nu duidelijk niet meer is. In het jodendom ligt dat beduidend anders. Een jood blijft altijd jood. En in het zeldzame geval dat hij zichzelf niet meer joods noemt en als het ware afstand heeft gedaan van zijn jodendom, dan nog zal de omgeving hem als jood blijven zien.

Wat heeft dit te maken met het onderwerp over echtscheidingsbemiddeling? Alles! Het jodendom is niet louter een godsdienst, maar een allesomvattende leefwijze of beter gezegd: alles is godsdienst! En daarom is de rabbijn niet alleen een gezagsdrager in de synagoge, maar een wijze adviseur die vanuit de Talmoedische en Bijbelse wijsheid helpt en bijstaat. Maar niet alleen aan de Jood of Jodin die leeft volgens de Bijbelse en Talmoedische wetgeving, maar iedere Jood weet zijn of haar weg te vinden naar de rabbijn, of beter gezegd naar de bron van de Joodse erfenis, zijn/haar erfenis.

En dus is het een verzameling van culturen binnen de joodse gemeenschap die bij de rabbijn of bij diens echtgenote komt aankloppen voor hulp en advies, voor steun en bemiddeling. De vraag aan mij hoe ik als rabbijn omga met

huwelijksbemiddeling of met begeleiding nadat het huwelijk is gestrand, is dus een bijna onmogelijke vraag! Voordat ik te hulp kom, gevraagd of ongevraagd, moet ik eerst goed weten: wie heb ik voor mij? Is het een jood uit een strikt orthodox chassidisch milieu? Is het een echtpaar afkomstig uit de Arabische landen of zijn ze beiden gewone joodse Nederlanders, die altijd een beetje calvinistisch zijn? Hoe praktiserend zijn ze? Staan beiden op gelijk religieus niveau? Doen ze beiden niets aan hun Jodendom en zijn ze wellicht antireligieus? En waarom komen ze dan toch als alle hulp heeft gefaald, bij de rabbijn, hun rabbijn?

Scheiden is in het jodendom toegestaan, als samenwonen niet meer gaat. Het Jodendom ziet het huwelijk als de hoeksteen van de samenleving en vraagt van beide partners om er voor elkaar te zijn. Zich te verdiepen in elkaars manier van denken en met elkaar rekening te houden. En als dat niet meer gaat en de scheiding een feit is: ga met respect uit elkaar, geen wraakoefeningen en bovenal: denk aan de kinderen.

Het huwelijk is een ingewikkelde complexe onderneming. Seksualiteit is niet vies, maar wel heilig, iets dan gekoesterd moet worden en erbij hoort. Er moet gezwoegd worden om het huwelijk in stand te houden. De rabbijn en zijn echtgenote helpen beide partners, rekening houdend met hun eigen specifieke joodse achtergronden. De hulp is voor het huwelijk, tijdens het huwelijk en zeker ook na het huwelijk. Niet om te lijmen, maar, als het onherstelbaar is, een evenwicht te creëren, opdat beiden verder kunnen, zonder het trauma van het voorbijge huwelijk.

Binyomin Jacobs, Opperrabbijn